

УДК 021.6:027.021:004.738.5

Коновал Людмила Володимирівна,

наук. співроб. Відділу інформаційно-комунікаційних технологій

Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

пошт. адреса: НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, м. Київ, 03039, Україна

конт. тел.: (096) 713-89-72, (044) 525-36-24

e-mail: konoval@nbuv.gov.ua

Досвід національних цифрових бібліотечних проектів країн пострадянського простору у контексті формування електронної бібліотеки «Україніка»

Ключові слова: національні цифрові проекти, електронна бібліотека, цифрова «Україніка».

Ключевые слова: национальные цифровые проекты, электронная библиотека, цифровая «Украиника».

Keywords: national digital project, digital library, a digital «Ukrainika».

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменувався цілим рядом соціальних, економічних та наукових змін. В умовах розвитку цифрових технологій, поширення Інтернету та переходу до епохи інформаційного суспільства кожна держава почала формувати загальнонаціональний цифровий науково-культурний простір. Основною метою таких проектів стало акумулювання та поширення всієї культурної спадщини народу.

На теренах колишнього Радянського Союзу перед новоствореними державами завдання ускладнювалося ще й необхідністю концептуальної розробки таких цифрових проектів та пошуку шляхів їхньої реалізації. Держава як інститут влади несе першочергову відповідальність за створення та підтримку таких проектів, які, як правило, формуються та підтримуються національними бібліотеками країн і втілюються в цифрові проекти з різними типами ресурсів.

Об'єктом дослідження було обрано національні цифрові проекти країн пострадянського простору. Предметом дослідження є історія та принципи формування цифрового контенту, види цифрових колекцій, специфіка інтерфейсу цифрової бібліотеки. Мета дослідження полягає у вивченні міжнародного досвіду формування та систематизації цифрового контенту електронних бібліотек для подальшого впровадження у роботу по створенню електронної бібліотеки «Україніка».

Відповідно до поставленої мети розглянемо найбільші цифрові проекти Латвії, Литви, Республіки Молдова та Російської Федерації.

Латвія. Створення Латвійської національної цифрової бібліотеки (далі – ЛНЦБ) [9] здійснювалося у декілька етапів. У 2007 р. Національна бібліотека Латвії (НБЛ) за підтримки держави розпочала проект оцифрування з метою збереження та надання можливості для пошуку близько 6 мільйонів сторінок періодичних видань, випущених в Латвії і на засланні. Через рік завершився перший етап проекту, і для громадськості стала доступна

колекція періодики в кількості 350 тисяч сторінок. Другим етапом створення ЛНЦБ стало масове оцифрування з 2009 до 2012 рр. за підтримки Європейського фонду регіонального розвитку. Надалі оцифрування реалізовувалося НБЛ та її партнерами. Підставами для оцифрування є попит користувачів, культурно-історична значущість документів та їхній поганий фізичний стан.

Метою Латвійської національної цифрової бібліотеки є забезпечення доступності в Інтернеті оцифрованої культурної спадщини ЛНБ та її партнерів по співпраці. ЛНЦБ робить фонди більш доступними для різних груп суспільства, таким чином сприяючи розумінню культури, історії, географії, господарства і політики Латвії, а також пропонує вченим нові можливості для дослідження [4].

Колекції цифрової бібліотеки сформовані за тематично-типовою ознакою: книги; картографічна колекція 16-18 ст.; проект «У пошуках втраченої Латвії», що об'єднує оцифровані копії стародавніх малюнків, листівок і фотографій з кінця 19 століття до наших днів і опис архітектурних, мистецьких та природних об'єктів, які постраждали або були зруйновані; цифрова колекція з карт і книг, пов'язаних з туризмом, подорожами і дорогами; цифрова колекція для дітей; колекція газет; нотні та аудіозаписи; періодичні видання; архів латвійських веб-сайтів та зарубіжних сайтів, присвячених Латвії.

Кожен тип ресурсу оформлений у кольоровій гамі, який його виділяє і відрізняє від інших ресурсів. Вибір кольору є невипадковим – він пов'язаний з новим будинком НБЛ та кольором саме того поверху, на якому знаходяться читальні зали картографічних видань, зображень, періодики та ін.

Навігаційно-пошукова система порталу в цілому та кожної колекції зокрема дуже зручна та ретельно розроблена, є можливості як для простого, так і інтегрованого пошук за кількома параметрами. Повнотекстовий доступ до документів, захищених авторським правом, можливий лише у приміщенні бібліотеки.

Литва. Національна бібліотека Литви імені Мартинаса Мажвідаса є куратором цифрового проекту Epraveldas [7], який об'єднує цифрову культурну спадщину бібліотек, архівів та музеїв з метою забезпечення доступу до оцифрованих рукописів, рідкісних та старовинних книг, періодичних видань, а також інших об'єктів, які мають значну наукову та культурну цінність.

Віртуальна система електронної спадщини (VEPS) має значну кількість цифрових об'єктів, створених в рамках Стратегії оцифрування литовської культурної спадщини, збереження і доступу до цифрового контенту. Портал надає ефективний і зручний доступ для всіх охочих до тисяч об'єктів литовської культурної спадщини.

Проект охоплює оцифрування документів литовською мовою XVI-XX ст. та публікації про Литву, а також старі періодичні і картографічні видання, випущені як в країні, так і в діаспорі; невеликі публікації, наприклад, урядові розпорядження, укази, відозви, плакати, афіші; та численні інші документи,

що відображають різні періоди історії Литви. Цифрова колекція включає також різноманітну рукописну спадщину, аудіозаписи та фотоматеріали, надані всіма учасниками проекту.

Окрім бібліотечних об'єктів портал VEPS представляє литовську музейну спадщину, яка оцифрована Литовським художнім музеєм та Литовським музеєм театру, музики і кіно. Литовський художній музей зосереджений на виставках народної творчості та прикладного мистецтва. Він оцифровує експонати традиційної народної скульптури, меблі, виготовлені народними майстрами, дерев'яні і керамічні вироби, предмети зі скла, порцеляни й металу, нумізматичні предмети та годинники. Всі обрані об'єкти надзвичайно цінні, а більшість з них є унікальними у своєму роді. Проте вони недоступні для відвідувачів через необхідність дотримання суворих умов виставкових залів. Завдяки порталу VEPS вони будуть представлені для публічного доступу.

Литовський музей театру, музики і кіно оцифрував найбільш цінні експонати зі своїх колекцій: сценографії ескізи, різні документи, що відображають історію литовського кіно, документальні матеріали з Каунаського державного театру, афіші, фотографії, плакати.

Все зібрання разом створює унікальну, багату і яскраву панораму литовської культурної спадщини. Навігаційно-пошуковий апарат порталу представлений інтегрованим тезаурусом персоналій, географічних назв, тем та історичної хронології, що слугує ефективним інструментом для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Окрім цифрового проекту, розглянутого вище, Національна бібліотека Литви, починаючи з 2002 р., здійснює архівування литовських веб-ресурсів, які включають веб-сторінки, аудіо- та медіа-файли, періодичні видання.

Республіка Молдова. Національна цифрова бібліотека Moldavica [8] була відкрита у 2010 р., хоча її появі передувала майже десятилітня підготовка. Робота здійснювалася у рамках національної програми Memoria Moldovei, яка входить в програму ЮНЕСКО «Memory of the World» [6]. Проект розроблено завдяки співпраці провідних бібліотек і музеїв країни та Національного архіву. Розробка цифрової бібліотеки проводилася за підтримки держави та Європейського Союзу, який надав 15 тис. євро на розвиток даного проекту.

Основною метою створення цифрової бібліотеки Moldavica є:

- збереження об'єктів культурної спадщини шляхом поширення їх в електронному вигляді, зменшуючи прямий фізичний доступ до оригіналів та виконання спеціальних робіт з реставрації, консервації та збереження;
- безкоштовний доступ до всієї оцифрованої національної писемної спадщини для використання її в наукових та культурно-освітніх цілях.

Цифрова бібліотека Moldavica надає доступ до цифрових копій документів із Національної бібліотеки Молдови: рукописів, стародруків, старовинних гравюр, національної періодики, карт, листівок, екслібрисів.

Проект включає також архівні акти та документи, аудіозаписи національної музики, артефакти та музейні експонати, що становлять основу національної культурно-історичної спадщини.

На порталі передбачений інтегрований пошук ресурсів, але недоліком інтерфейсу є відсутність мультимовної підтримки, що значно звужує можливості для іншомовних користувачів.

Російська Федерація. Починаючи з 2004 р. провідними російськими бібліотеками за підтримки Міністерства культури Російської Федерації розробляється проект Національна електронна бібліотека (далі – НЕБ) [5]. Проект об'єднує фонди публічних бібліотек Росії різних рівнів, бібліотек наукових та освітніх установ, а також правовласників. Основною метою НЕБ є забезпечення вільного доступу громадян до всіх документів, що видавалися і зберігаються у фондах російських бібліотек, – від книжкових пам'яток історії та культури до сучасних авторських творів.

НЕБ – це, в першу чергу, каталог всіх видань, що знаходяться у фондах російських бібліотек. У березні 2016 р. кількість записів сягає понад 33 млн. НЕБ також виконує роль централізованого архіву оцифрованих видань, як відкритого доступу, так і захищених авторським правом, – на сьогодні це 1 667 657 електронних документів. Таким чином, будь-який громадянин Росії може знайти видання, що його цікавить, якщо не в електронному вигляді, то в друкованому вигляді у найближчій бібліотеці.

Перевагами інтерфейсу НЕБ є наявність мобільних додатків для доступу з різних гаджетів, інтеграція записів з соціальними мережами, створення особистого кабінету користувача та отримання єдиного електронного читацького квитка, що забезпечує доступ до всіх документів за умови реєстрації. Навігаційно-пошуковий апарат portalу дозволяє здійснювати пошук за різними критеріями. Недоліком є невелика кількість згрупованих колекцій, а також відсутність мультимедійних об'єктів, що зрештою відповідає назві «цифрова бібліотека», але автоматично ставить портал на нижчий рівень у порівнянні з подібними проектами інших держав.

Таким чином, національні цифрові проекти, які розробляються та підтримуються національними бібліотеками, відкривають для користувачів нові шляхи вивчення культурної та наукової спадщини народу, а представлення на веб-порталах цифрових копій рідкісних друкованих творів, рукописів, музейних експонатів і т.д. дозволяє зберегти оригінали для наступних поколінь.

Створення національного цифрового проекту, який акумулюватиме всю культурну, наукову та літературну спадщину українського народу, є актуальною та надзвичайно важливою місією сучасного суспільства. Центром бібліотечних електронних ресурсів і технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розпочато формування фундаментального науково-інформаційного проекту електронної бібліотеки «Україніка». Враховуючи світовий досвід, реалізація проекту здійснюється у двох основних напрямках:

- Формування загальнонаціонального порталу «Наука України : доступ до знань», основною метою якого є надання інтегрованого доступу до бази знань наукового надбання України через науково-інформаційні ресурси бібліотек.
- Формування інтегрованої електронної бібліотеки «Цифрова україніка». Платформою для організації науково-інформаційного проекту електронної бібліотеки «Україніка» має стати онлайн-реєстр видань україніки, авторизовану участь у якому можуть прийняти на добровільній кооперативній основі наукові обласні універсальні бібліотеки, наукові бібліотеки вищих навчальних закладів, бібліотеки та експерти різних галузей знань наукових установ України [3].

Список літератури

1. Гудайтис В. А. Национальная библиотека Литвы им. Мартинаса Мажвидаса: на пороге 90-летия / В. А. Гудайтис // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. — 2009. — Вип. 7. — С. 274–289.
2. Концепция развития Национальной электронной библиотеки на 2014-2016 гг. [Электронный ресурс] – Режим доступа : [https://нэб.рф/upload/faq/ Концепция НЭБ.pdf](https://нэб.рф/upload/faq/Концепция%20НЭБ.pdf).
3. Лобузiна К. В. Фундаментальна електронна бібліотека «Україніка»: технологiчна організація та основні принципи управління інформаційними ресурсами [Електронний ресурс] / К. В. Лобузiна // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6-8 жовт. 2015 р.). – Режим доступу : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/656>
4. Мазулис В. Оцифровка и доступность фондов Академической библиотеки Латвийского университета / В. Мазулис // Сучасна бібліотека : філософія, інновації, якість роботи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23-26 квіт. 2013 р.) / [редкол. : В. С. Бакіров та ін.]. – Харків : [ХНУ], 2014. – С. 121–125.
5. Национальная Электронная Библиотека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://нэб.рф/>. – Название с экрана.
6. Первая цифровая библиотека в Молдове [Электронный ресурс] / Пресс-служба POINT.MD. – Режим доступа : <http://point.md/ru/novosti/obschestvo/pervaya-cifrovaya-biblioteka-v-moldove>. – Название с экрана.
7. Epaveldas. General information about the Virtual Electronic Heritage System [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.epaveldas.lt/home>. – The name of the screen.
8. Biblioteca Națională Digitală Moldavica [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.moldavica.bnrm.md/>. – The name of the screen.
9. National Library of Latvia. Digital Library [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lnb.lv/en/resources/digital-library>. – The name of the screen.

Надіслано 29.03.2016; 16:31